

Ukázka: Miloš Mendel – Arabské jaro

Roman Kultán · Srp 10 2015 · Opičí revue

Použití termínu „jaro“ s jeho typicky evropskými konotacemi, sekularistickými očekáváními, k čemuž navíc přispělo zveličování možností a vlivu komunikační revoluce (úloha satelitních televizí, facebooku a twitteru), způsobilo poněkud mylnou představu o tom, co se na Blízkém východě doopravdy děje. Vyvstal falešný obraz, jakési univerzalistické paradigma o spravedlivém boji utlačované veřejnosti za svobodu a demokracii, za uplatnění modelu, který chce být stále blíže tomu našemu, humánnímu a spravedlivému. Umanutý důraz na použití technologie a vnějškové projevy revolučního kvasu posloužily jako skvělý důkaz opodstatněnosti univerzalistické vize nového globalizovaného světa, v jehož světlou budoucnost my, Západané, věříme. Ústřední tezí je tu víra v globální a univerzální povahu demokracie, jejíž půvab masy v ulicích arabských měst konečně pochopily, aniž jim musela být přinášena na hlavních tanků.

A tak si západní sdělovací prostředky a politici vytvořili vesmír, v němž se virtuální a politická realita propojily. Vznikla představa světa, v jejímž rámci jakákoli hlubší a vážnější diskuse o politických, sociálních a kulturních trendech soudobých arabských společností byla přehlížena nebo považována za irelevantní, přinejmenším „politicky nekorektní“.

Nejprestižnější světová média se soustředila na oholené mladíky „západního“ vzezření, kteří v lednových dnech roku 2011 stanovali na káhírském Náměstí osvobození (Majdán at-tahrír). Většina z nich nepatřila k fundamentalistické opozici, nýbrž k názorově amorfnímu segmentu společnosti, který byl na Západě označován za „sekulární“ a „liberální“, ačkoli ani jeden z obou výrazů neodrážel egyptskou skutečnost, již si chtěl Západ pod oběma výrazy představovat.

Vše se zprvu jevilo, jako kdyby početná islámská opozice, zahrnující různé organizační a ideové proudy, vůbec neexistovala a neměla už sílu v procesu uvolnění vnitropolitických poměrů vstoupit na scénu. Bigotní mladí náboženští aktivisté v bílých či šedých gallábijích, s pečlivě zastřiženými vousy a háčkovanými čepičkami (taqíja) na temeni hlavy, na Náměstí osvobození nechodili. Nebyla to totiž jejich revoluce. Oni čekali na svou příležitost, k níž jim měli umést cestičku ti, kdo přenocovali na Tahríru a neskandovali Alláhu akbar (Bůh je převeliký), nýbrž aš-Šac b juríd isqát an-nizám (Lid si přeje svržení režimu).

Je možné, že Mubárakův režim nakonec padl právě proto, že si to v ulicích přáli „liberální sekularisté“, a nikoli aktivisté Muslimského bratrstva. Několik měsíců to vypadalo, jako kdyby sto tisíc mladých mužů (velmi málo dívek, a když, tak předpisově zahalených) a jejich mluvčí představovali životní zájmy všech 85 milionů Egyptanů. Oblast Blízkého východu i interpretaci tamního vývoje na Západě ovládla zárná chimérická představa, že v éře facebooku přece nemůže zvítězit konzervativní a nábožensky horlivý trend, zahánějící „džínsovou“ generaci kamsi do tenat puritánského vidění světa, shlížejícího se ve vzorech generace muslimů-zakladatelů žijících v první polovině 7. století.

Nadějeplné formulace novinářů a intelektuálů už málem dávaly arabský svět za čítankový příklad toho, jak univerzální model demokratického uspořádání konečně získává navrch a jak to pochopila i facebooková generace. Když padli Zajn c Ábidín Ibn c Alí v Tunisku a Husní Mubáarak v Egyptě a s nimi cenzura a represe státní moci, zdálo se, že fundamentalisté a jejich četní sympatizanti propásli svou příležitost, že zkrátka jejich doba v tak vyspělých arabských státech již pominula. Tuniský „jasmín“ a egyptské „jaro“ se staly – viděno ze Západu – vzorovým příkladem pro další země. Občanské protesty, k nimž egyptská, vskutku „lidová armáda“ zaujala státotvorný postoj a její příslušníci se občas objímali v ulicích s demonstranty, se měly pro zbytek arabského světa stát předobrazem celospolečenského kvasu, na jehož konci by mělo být demokratické uspořádání, provázené svobodou slova a revitalizací ekonomiky za pomoci finančních toků ze Západu. V západních médiích se

dokonce objevovaly i naprosto nepřípadné paralely mezi tím, co se právě děje v arabském prostoru, a událostmi ve střední a východní Evropě v letech 1989–1990.

Většina specialistů se ovšem k danému vývoji stavěla obezřetně. Jediná skutečnost, kterou mnozí podcenili, spočívala v účinnosti, s jakou do života lidstva vstoupila nejnovější fáze komunikační revoluce. Po audio- a videokazetách, mobilech, satelitních nadnárodních televizích a internetu jsme se přesvědčili – li o tom, jak razantně do prostoru masové komunikace vstoupil fenomén zvaný facebook. Tok informací se zrychlil natolik, že už nejen můžeme sledovat válečné konflikty v přímém přenosu, ale můžeme se operativně, a hlavně bezpečně, domlouvat, kdy a kde se sejdem, abychom žádali svržení režimu.

Víme však, že vývoj v arabském světě i Egyptě samém se ubíral poněkud odlišnými cestami, než jak si představoval Západ. Budeme-li oprávněně brát Egypt za klíčovou zemi arabského světa v moderních a soudobých dějinách, musíme připomenout, že to byl právě Egypt, kde počátkem července 2013, kdy armáda uskutečnila vojenský převrat proti demokratické vládě a demokraticky zvolenému prezidentovi, se kruh arabského jara uzavřel. Tento proces sice začal v Tunisku, ale lednové události v Egyptě roku 2011 a v letech následujících byly pro další vývoj celého regionu zásadní. Po dvouletém „demokratickém intermezzu“ se do Egypta vrátil armádou řízený „pořádek“. Demokratický experiment, který vybojovala facebooková generace, ale jehož nezpochybnitelnými vítězi se stali fundamentalisté různého ražení, musel být zastaven. Západní politické kruhy a rozčarování „lidsko-právní“ intelektuálové si hluboce, i když raději potichu, oddychli. Varování směrem k Nejvyšší radě ozbrojených sil, aby se chovala vůči obyvatelstvu humánně a nevráždila demonstranty Muslimského bratrstva po stovkách, vyznívala z úst západních politiků navýsost pokrytecky. Po téměř čtyřech letech dramatického vývoje v některých zemích Blízkého východu sledujeme v zásadě čtyři modelové varianty: 1) stávající autoritářský režim za přihlížení Západu opoziční síly brutálně potlačí (Sýrie, Bahrajn); 2) po odchodu nejvyšších představitelů dosavadních režimů se moci chopí s ním dosud spjaté armádní nebo stranické špičky, v jejichž nitru bude dále probíhat politicko-ideologický kvas a přerozdělování ekonomických zdrojů moci, ale společnosti bude rázně dáno na srozuměnou, že výsledky svobodných voleb či uvolnění cenzury mají své meze a reálné předání moci civilistům, spojené s přílišnými riziky, není na pořadu dne (Egypt); 3) po pádu diktátorského režimu dojde k chronickému chaosu, umocňovanému navíc prudce se zhoršující hospodářskou situací, již mohou tlumit jen mimořádné příjmy z prodeje ropy; hlavním rysem vývoje nebude proces demokratizace, nýbrž spíše oslabení nebo dokonce rozpad státnosti, provázený náboženským, etnickým nebo kmenovým aktivismem a násilím (Libye, Jemen); 4) paralelně s pokračující kontrolou správy a represivního aparátu dosavadní režim zvolí taktiku dílčích opatrných reforem, aby otupil ostří opozičních struktur (Maroko, Alžírsko, Saúdská Arábie, Jordánsko, Kuvajt). Tuniská zkušenost tu ještě na podzim roku 2014 představovala problematickou výjimku, jež potvrzovala pravidlo.

Nejbližší budoucnost arabského světa se bude nejspíš odvíjet v kombinaci několika ze zmíněných modelů. Můžeme jen spekulovat o tom, zda a kdy facebook a další prostředky komunikační exploze opět poslouží jako prostředky mobilizace mladých lidí k projevům odporu vůči vládnoucí garnituře. Zdá se, že zatím umožnily, aby na povrch vypluly starší a načas zasuté formy sociální struktury, jež byly na necelé století překryty ideou „národních států“. V době, kdy se text této knihy uzavírá a předává k redakčnímu zpracování, je politická situace na Blízkém východě nanejvýš nevyzpytatelná. Navíc představuje reálnou hrozbu pro stabilitu Evropy, a možná celého světa. Egypt se sice vrátil do lůna spolehlivých pilířů západní „Realpolitik“, ale v procesu Arabského jara „historicky zklamal“. Některé země jsou zcela rozvráceny vnitropolitickým násilím, společnosti ve dvou zemích – Iráku a Palestině –, jichž se Arabské jaro v roce 2011 bezprostředně netýkalo, prožívají hlubokou krizi a do námi sledovaného procesu byly postupně vtaženy. Do „šachové partie“ v oblasti vstoupil fenomén

Islámský stát, o jehož motivaci, vnitřní struktuře a blízké budoucnosti všichni víme tak málo, že ani autor této knihy není v pokušení se k němu seriózněji vyjadřovat.